

سرمقاله

روش‌های درمانی رازی

می‌نمایید.

دانش‌تَن این موضوع که پیشرفت علم در مغرب زمین از طریق انتقال تمدن اسلامی صورت پذیرفته و آگاهی از این مطلب که پایه‌گذاران دانش پزشکی، شیمی و داروسازی امروز، عالمان مسلمان دیروز بوده‌اند، صفحه‌ای جدید از حقایق و واقعیات علمی را پیش روی دانشجویان جوان ما می‌گشاید و باعث می‌شود تا بانگ‌رشی تازه به مسائل علمی بنگرند و جهانی

عدم آگاهی از تاریخ و گذشته علمی ایران اسلامی و غفلت از تمدن بزرگ اسلامی، مشکل عظیمی است که گریبانگیر جامعه کنونی ما است. این معضل عامل کسستگی علمی و فرهنگی امروز با دیروز بوده و ضعف علمی در مقابل بیگانه را بدنبال می‌آورد. بر این مبنا نشریه دارویی رازی در حد توان خود به این مهم پرداخته و نقبی به گذشته‌های دور زده و ستارگان علمی این سرز و بوم را معرفی

دیگر را با اتکاء به گذشته افتخار آمیز خود پایه‌گذاری نمایند.

از دانشمندان بزرگی که نشریه داروئی رازی بطور خاص به آن اهتمام دارد، محمدبن زکریای رازی، پزشک، داروساز، شیمیدان و فیلسوف شهیر ایرانی است که چون ستاره‌ای در آسمان علم و تحقیق این مرزوبوم می‌درخشید. این دانشمند بزرگ اسلامی، که نشریه به نام او مزین است دارای ویژگیهای گوناگونی است که آگاهی بر همه آنها قطعاً از عهده یک فرد و یا یک مجله بر نمی‌آید، بلکه به قول دانشمند بزرگ جناب آقای دکتر محمود نجم‌آبادی (رازی شناس معاصر) یک مجموعه تحقیقاتی با چندین دهه کار شبانه روزی نیاز است تا شناختی علمی نسبت به شخصیت رازی به عمل آید.

گرچه انجام چنین خواسته‌ای از عهده نشریه‌ای چون رازی خارج است، اما بر مبنای استفاده از قلمرو در صورت نبودن دریا، برای رفع تشنگی، هر ساله در حد توان خود به این امر پرداخته و سعی می‌کنیم شناختی هرچند مختصر ارائه دهیم. به لطف خداوند متعال طی سالهای گذشته توانسته‌ایم به شرح حال، تألیفات و معرفی بعضی از کتب معروف او بطور اختصار بپردازیم و از این طریق شناختی هرچند اجمالی به مشترکین خود ارائه نمائیم. امسال نیز در سالروز تولد این مرد بزرگ بر طبق سنت هر ساله مطالبی در مورد روشهای درمانی رازی ارائه می‌دهیم تا به قدر وسع خود دین علمی نشریه را ادا کرده باشیم.

رازی طبیبی حاذق و پزشکی عالیقدر بود که در زمان خود شهرتی بسزا داشته و تمام

مورخان شرق و غرب در این باب هم عقیده‌اند که رازی طبیبی کم نظیر بلکه بی نظیر در دوران خود بوده است. وی توجه زیادی به بیماران داشت و تا بیماری آنان را تشخیص نمی‌داد از آنها دست بر نمی‌داشت. نسبت به فقرا و بینوایان بسیار رؤوف، خوش سلوک و خیررسان بود و با آنکه در طبابت شهرتی کم نظیر و ریاست بیمارستان بغداد و ری را بر عهده داشت و می‌توانست ذخیره‌ای کامل برای زندگی خود و کسانش تأمین کند، با این حال فقیر از دنیا رفت.

جرجی زیدان در جلد دوم کتاب «آداب اللغة العربیه» می‌گوید: «رازی مردی کریم و نسبت به بیماران رؤوف و مهربان و دقیق و صحیح‌النظر بود و بدین مناسبت پیوسته نزد عموم صاحب مقام بوده و منزلتی بسزا داشته است»^(۱)

رازی نخستین طبیبی است که حدود هزار سال قبل درباره جهان عالم‌نما هشدار داده و رساله‌هایی در این باب به رشته تحریر درآورده است. او از کسانی که دست از طبیب حاذق برداشته و گرد طبیب جاهل عالم‌نما می‌روند مذمت می‌کند و می‌گوید برای بیمار سزاوار چنان است که به یک طبیب موثق و مورد اعتماد رجوع کند.^(۲)

رازی علاوه بر اینکه خود تمامی لحظات زندگیش را صرف تعلیم و تعلم می‌نمود و طبق گفته خودش کمترین زمان را جهت مطالعه و کسب علم از دست نمی‌داد، دیگران بویژه اطباء را سفارش به مطالعه دائمی می‌کرد و به اصطلاح امروز اطلاعات آنان را به روز می‌خواست. وی در این زمینه می‌گوید:

«خواندن کتب حکماء و اطلاع از آنها برای هر حکیم نافع است. اطباء مادرزاد که تحصیل نکرده‌اند! آنها که مقلدند و اجتهاد در کار ندارند و آنها که اهتمام به مطالب علمی نمی‌کنند و شهوات آنها زیاد است، آدمکش می‌باشند.»^(۳)

از مسائلی که در درمان بیماران مورد توجه رازی بوده، دخالت اطرافیان بیمار است که درمان او را تحت تاثیر قرار می‌دهد. رازی شدیداً به این موضوع تاخذه و در این باب دو رساله به رشته تحریر در آورده است.

دقتی که رازی در درمان بیماران داشته و معاینات دقیقی که انجام می‌داده و شرح حالی که از بیمار می‌نوشته با مبانی طب امروز تفاوت چندانی ندارد.

از اصول مهمی که رازی در درمان بیماریها مورد توجه قرار می‌داد، امیدوار نمودن بیمار بود. رازی اعتقاد دارد که یکی از وظایف مهم طبیب روحیه دادن به بیمار است و در این مورد قایل به تاثیر مسائل روحی در درمان جسم است. رازی در این مورد چنین می‌گوید: «زیبنده چنان است که هر طبیب پیوسته مریض خود را به بهبود مژده دهد و او را امیدوار به صحت دائمی گرداند، چرا که مزاج جسم تابع اخلاق نفسانی است.»^(۴)

رازی اطاعت بیمار از پزشک را از شروط درمان می‌داند و می‌گوید: «هرگاه طبیبی دانشمند و بیمار مطیع باشد، درنگ بیماری کم گردد.»^(۵)

شتاب در درمان بیماری از اصول دیگری است که مورد توجه رازی قرار دارد. او در این زمینه می‌گوید: «در ابتدای بیماری تا قوه و نیروی بیمار برقرار است باید با شتاب به درمان پرداخت.»^(۶)

از نکات دیگری که رازی به آن اهتمام دارد و امروز نیز در درمان بیماریها دارای اهمیت می‌باشد، درمان مرحله‌ای بیماریها و به عبارت دیگر درمان غیر دارویی است. رازی معتقد بود تا زمانیکه درمان با غذا امکان پذیر است، نباید از دارو استفاده کرد، و تا موقعی که بوسیله داروی ساده بیماری درمان می‌شود، استفاده از داروی مرکب جایز نیست. رازی در این زمینه کتابی دارد بنام «فی الاثقال الادویة المركبه»، که از عنوان آن چنین مستفاد می‌گردد که داروهای مرکب سنگین و ثقیل می‌باشند. رازی اسراف در مصرف دارو را مضر می‌داند و برای اولین بار این نکته را ثابت می‌کند که افراط در مصرف داروها برای بدن مضر است. بدین جهت وی معتقد بود که فقط در صورت احتیاج مبرم، داروی مرکب به بیمار داده شود.

رازی اولین طبیبی است که استعمال پنبه را مورد توجه قرار داده و برای بیماران آبله‌ای از آن نظر که بدنشان زخم نشود پنبه را لازم دانسته است.

رازی برای درمان سرفه، شربت کوکنار، برای درمان سکته، فصد و حجامت و برای بیماریهای پوستی و عفونتهای انگلی، مرهم جیوه را تجویز می‌کرده است. او هم چنین برای قطع خونریزی بینی، سفیده تخم مرغ را با صبر زرد و آهک به کار می‌برده و فشار با انگشت و گذاردن پنبه را توصیه می‌کرده است.

رازی در مورد سنگ کلیه و مثانه و درمان این بیماری کتابی بنام کتاب «الحصى فی الکلی و المثانه» تألیف نموده که در آن علائم تشکیل سنگ از جمله تیرگی ادرار، ته نشین شدن مواد سنگی ادرار، حس سنگینی در شکم و کشش

وارد در این ناحیه را بویژه در حالتی که بیمار خوابیده است، بیان می‌دارد.

در این کتاب او برای دفع سنگ، مواد مدر را تجویز کرده است. عمل جراحی را نیز در صورت متمر ثمر نبودن اقدامات طبی، پیشنهاد می‌کند.

رازی اولین طبیبی است که بخیه‌های زخمهای شکمی را شخصاً باروده تابیده گوسفند عمل می‌کرده است. وی مخترع فتیله دوطرفی (فتیله‌های دوسره که با موی اسب و امثال آن در جراحی معمول بوده و تا صد سال قبل در اعمال جراحی استعمال می‌شده است) نیز می‌باشد.^(۷)

رازی علاوه بر تحقیق در رشته‌های مختلف پزشکی، جراح ماهری نیز بوده که با کمال مهارت و متانت به جراحی می‌پرداخته، قصد می‌کرده و جراحیهای گوناگون انجام می‌داده است. وی در کتاب سنگهای کلیه و مثانه از اسبابی نام می‌برد که با آن عمل جراحی سنگ مثانه را انجام می‌داده است. او هم چنین دارای اسبابی بوده که برای کشیدن دندان مورد استفاده قرار می‌داده است.

رازی در چشم‌پزشکی نیز ورود داشته و معلومات این شعبه از طب را تا دوران خود می‌دانسته است. او در ناسورهای کیسه اشکی، شکافی بزرگ به کیسه می‌داده و بدین وسیله آنرا معالجه می‌کرده است. وی هم چنین برای جلوگیری از عوارض چشمی آبله، دو نوع دارو (دو نوع مرهم، قطره و گرد) مصرف می‌کرده که اولی با آب گل سرخ و بعضی مواد دیگر بوده و دومی یک نوع سورمه (مخلوطی از آنتی‌موان و صبر زرد) بوده است.

آخرین مطلبی که در اینجا مورد اشاره قرار

می‌گیرد حکایت درمان بیماران توسط رازی است که دکتر محمود نجم‌آبادی آن را از شاهکارهای او می‌داند. رازی در این مورد گزارش کامل هر مورد را شامل نام بیمار، شغل بیمار، نوع بیماری، عوارض بیماری، مراحل پیشرفت، تشخیص اولیه، تجویز دارو، تشخیص نهایی و درمان نهایی ذکر میکند و مواردی را نیز که منجر به مرگ بیمار می‌شود، متذکر می‌گردد. در حال حاضر سی‌وسه یا سی و چهار حکایت در این مورد باقی مانده که مطالعه آنها دقت عمل رازی و روش علمی او را در درمان بیماران هرچه بیشتر مشخص می‌سازد.

نشریه دارویی رازی ضمن بزرگداشت سالروز تولد این عالم جاودانه اسلام و ایران و عرض تبریک خدمت تمامی همکاران عزیز داروساز به مناسبت روز داروسازی ایران، آرزو می‌کند هرچه بیشتر در جهت معرفی این دانشمند بزرگ گام برداشته و جنبه‌های مختلف و گوناگون شخصیت علمی او را به نمایش گذارد.

دکتر سید محمدصدر

زیرنویس:

- ۱- نجم‌آبادی، م. محمد زکریای رازی طبیب، فیلسوف، شیمیدان ایرانی، چاپ دوم، دانشگاه رازی، ص ۲۵، ۱۳۷۱
- ۲- همان، ص ۲۹
- ۳- همان، ص ۲۹
- ۴- همان، ص ۴۱
- ۵- همان، ص ۲۱
- ۶- همان، ص ۲۲
- ۷- همان، ص ۱۶۹